

PALMA MLADI – CRTEŽI I SLIKE

Radoslav Tomić

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture
Split

rujnu i listopadu 1990. godine bila je u Pinakoteci franjevačkog samostana Gospe od Zdravlja u Splitu priredena izložba *Jacopo Palma Mlađi (1548. – 1628.) – crteži i slike*. Priredivač izložbe je Regionalni zavod za zaštitu spomenika

kulture iz Splita, koji tako nastavlja seriju izuzetno zanimljivih i važnih izložbi iz likovne baštine Dalmacije. Prvenstveno mislim na izložbu Blaža Jurjeva Trogiranina, koja je bila priredena najprije u Splitu, potom u Zagrebu a zatim u Veneciji, u gradu gdje je, kako se opravdano pretpostavlja, Blaž primio i slikarski nauk. Tom je prigodom počela suradnja između splitske ustanove i Musei Civici u Veneciji, koji su pokazali iznimno zanimanje za suradnju na daljem približavanju umjetnina dviju jadranskih obala. Kako je upravo u vrijeme održavanja Blaževe izložbe u Veneciji 1986. g. otkupljena knjiga crteža Jacopa Palme Mlađega u Londonu, a koja je izvorno pripadala mletačkom kolekcionaru Antunu M. Zanettiju Starijem, već se tada pomišljalo na moguću izložbu Palminih crteža u Dalmaciji. Slijedila je potom izložba *Jacopo Palma Giovane-disegni e dipinti* u Museo Civico Correr, na kojoj je prikazano svih 150 crteža iz Zanettijeve zbirke, te serija umjetnikovih slika, pretežno svjetovnog ili alegorijskoga karaktera iz evropskih i američkih zbirki, a s iscrpnim katalogom u redakciji Stefanije Mason Rinaldi, danas najboljeg poznavaoča Palmine umjetnosti. Tom je venecijanskom izložbom otvoreno novo poglavlje u proučavanju djela Jacopa Palme Mlađega: ne samo da su prezentirani brojni crteži i slike već su naznačene i neke nove spoznaje o umjetniku, njegovu formiranju i utjecaju na razvitak slikarstva na lagunama potkraj 16. i početkom 17. stoljeća, dakle u jednom danas važnom razdoblju mletačkog slikarstva uopće: u zapretnom prijelazu iz renesanse i manirističke kulture u rani barok. Palma Mlađi je umjetnik koji je podjednako važan i za povijest umjetnosti u Hrvatskoj. Prisutan sa više od 20 slika na istočnoj jadranskoj obali i Zagrebu, on je umjetnik koji se po količini sačuvanih djela i po njihovoj kvaliteti izdvaja iz mnoštva drugih umjetnika iz Mletaka, također nazočnih u crkvama, samostanima i muzejima Hrvatske.

Stoga izložba umjetnikovih crteža u Splitu predstavlja izniman događaj u kontekstu ukupne izložbene djelatnosti u Hrvatskoj, jer su njegove umjetnine jednako »aktualne«
stručnjacima koji specijalistički proučavaju renesansno i barokno slikarstvo na Jadranu, i široj javnosti koja je sposobna akceptirati djelo majstora koji je na specifičan način u samim temeljima mletačke slikarske škole.

Izložba u Splitu nije bila istovjetna onoj u Veneciji: doduše, bili su izloženi isti crteži, ali su slike ovom prigodom bile dalmatinske. Osam oltarnih pala izabrano je na temelju analogija s crtežima. Konkretno, bila je izložena pala s glavnog oltara hvarske katedrale (Kamenovanje Sv. Stjepana), jer je u Zanettijevu fasciklu pronađen pripremi crtež za

Jacopo Palma Mlađi, Silazak Duha Svetoga, Omiš, Župna crkva Sv. Mihovila

hvarsku sliku, o kojoj se dosta pisalo jer je naručena kod Palme 1626. godine, ali je on umro ostavivši je nedovršenom, pa je C. Fisković u arhivskoj građi pronašao da ju je dovršio N. Renieri. Crtež je tako potvrdio da je hvarsku palu Renieri uistinu samo dovršio, držeći se i poštujući Palmin koncept. Svojevrsni pripremi crtež otkriven je i za omišku sliku »Silazak Duha Svetoga«
(Omiš, župna crkva Sv. Mihovila, nekoć crkva Sv. Duha), ali i sve ostale slike, iz Kaštela, Trogira i Brača imaju veću ili manju povezanost s nekim od izloženih crteža, tako da je izložba omogućila dvostruko, paralelno čitanje: crteža koji su istovremeno i sami artefakt i pokazuju neslučenu kvalitetu koju Palma dosiže u okviru svoga inače često ograničenog rukopisa, ali i dokument-pripremi skica za uljene slike po kojima je sam Palma Mlađi konačno i poznat. Paralelizam čitanja umjetnina omogućio je sasvim neka drugačija sagledavanja Palmine umjetnosti kod nas i njegova značenja u korpusu starijeg slikarstva na hrvatskoj obali. Šteta je da splitska izložba nije krenula i korak dalje u prikazivanju i valorizaciji Palme Mlađega, i izložila sve njegove slike kod nas, iako je

Jacopo Palma Mladi, Krštenje Kristovo, Museo Civico Correr, Venecija

zapravo našoj (pa i talijanskoj) povijesti umjetnosti još ostalo da razriješiti niz atributivnih problema, jer su se neke slike vezale uz tog umjetnika, a da mu uistinu ne pripadaju, već se trebaju situirati u korpus slikarstva izraslog na tradiciji Tiziana i Tintoretta. Neke slike iz njegova kruga, ili iz kruga slikara njegove generacije sličnog stilskoga govora i stilske formacije bez razloga se pripisuju njemu. Stoga bi u budućnosti trebalo razmišljati o izložbi slika zrele renesanse, minirizma i ranog baroka na Jadranu, koja bi samom impostacijom problema unijela novo svjetlo i proširila znanja o slikarstvu u Hrvatskoj.

No splitska se izložba već sada pokazuje instruktivnom: moguće je iz Palminog opusa odbaciti neke slike koje su mu se pripisivale.

Prvenstveno mislim na impresivnu sliku *Pranje nogu* (Bribir, župna

crkva Sv. Petra i Pavla) koja s Palmom nema nikakvih sličnosti, potom na *Posljednju večeru* iz župne crkve u Baškoj na Krku, koja se koloristički odvaja od Palminog gustog namaza i zasićenoga kolorita. Svakako treba iz Palmina opusa izostaviti sliku *Leda s labudom* (Zagreb, Muzej Mimara), te onu zagonetnu sliku *Molitva na gori* (župna crkva Prčanj) kojoj u nokturalnom i teškom času kristove molitve nedostaje Palmine senzualnosti. Palma sigurno nije naslikao ni sliku *Sv. Jerolim* (Veli Lošinj, Župna crkva) o kojoj ću uskoro pokušati donijeti više podataka. Na slici *Bogorodica s Djetetom, Sv. Mibovilom i Sv. Sebastijanom* (Škrip, župna crkva) trebat će barem razlučiti dvije ruke, ili, što bi možda bilo ispravnije, sliku potpuno isključiti iz Palminoga kataloga. I splitsku sliku *Bogorodica s Djetetom, Sv. Ivanom Krstiteljem, Sv. Franom i dva donatora* treba podvrći novoj analizi, prvenstveno stilskoj, iako se u zaključivanju kod ove slike ne smije zalijetati, jer ona gotovo savršeno sjedinjuje duktus Palme i njegovih generacijskih kolega. Bogorodica s ove slike (i Dijete) neobično nalikuje na prikaz Gospe sa slike *Obrezanje* (Trogir, dominikanska crkva) koja je datirana sa 1608. godinom, iako bi s obzirom na monumentalizam i uravnoteženu kompoziciju mogli pomišljati i na njen raniji nastanak. Pitanje je da li je sličnost između splitske i trogirke slike samo načelne naravi (radionica, učenik, kolega istog stilskog podrijetla...) ili je riječ o jedinstvenom duktusu. U tu skupinu problemskih djela svakako spada i poznata *Posljednja večera* iz refektorija franjevačkog samostana u Hvaru, za koju je K. Prijatelj napisao da je »mogla nastati u Palminoj radionici ili oko nje«. Hvarskoj slici još nije prepoznat autor u sada već prilično poznatom slikarstvu prvih desetljeća 17. stoljeća, iako je njezina likovna razina zapravo jedinstvena, jer obveznu temu samostanskih blagovaonica rješava posve suvereno i odlučno.

Primljeno: 22. 1. 1991.

Postav izložbe Palme Mladeg u Pinakoteci Franjevačkog samostana Gospe od zdravlja, Split

SUMMARY

Palma the Younger – drawings and paintings

Radoslav Tomić

Continuing the series of exhibitions from the fine arts heritage of Dalmatia, the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments organized an exhibition of Jakopo Palma the Younger (1548–1628) – his drawings and paintings. The exhibition took place in September and October 1990 in the Picture Gallery of the Franciscan Monastery Our Lady of Health in Split. In cities of the eastern Adriatic coast and in Zagreb there are more than 20 paintings of the well known Venetian artist. The exhibition in Split presented drawings, earlier exhibited in the Museo Corer in Venice and eight altar pictures from Dalmatia. The author further discusses the paintings attributed to Palma the Younger, as well as the erroneous attributions.

VINOGRADARSKA KLIJET
PLEŠIVIČKOG PRIGORJADragica Cvetan
Zavičajni muzej Jastrebarsko

ugostiteljskom objektu Šumski dvori u Svetoj Jani, otvorena je 9. studenoga 1990. etnološka izložba Zavičajnog muzeja Jastrebarsko *Vinogradarska klijet Plešivičkog prigorja* autorice Dragice Cvetan.

Vinogradarska klijet Plešivičkog prigorja značajan je element svakodnevice. Kompleksi vinogradarskih klijeti Plešivičkog prigorja nepokretni su spomenici kulture etnološkog karaktera. Te male zgrade različite starosti svojim vanjskim izgledom srastaju s pejzažnom okolinom vinograda, voćnjaka i brežuljaka i pridonose specifičnom izgledu Prigorja. Po usmenoj predaji, mnoge današnje starinske klijeti sagrađene su još početkom i sredinom 19. stoljeća.

Gospodarsku zgradu izvan dvorišta kuće, u vinogradima Plešivičkog prigorja u okolici Jastrebarskog nazivaju *is*, rjeđe *bis*, a ponekad *pivnica*, *pevnica* ili *pilnica*. *Is* ili *bis* naziv je za drvenu zgradicu, dok je pivnica najčešće naziv za zidani ili kameni prizemni objekt.

Najstarije klijeti su drvene, one od ručno tesanih hrastovih planjki s *brvaškim vuglima*, za razliku od novijih koje su sagrađene od piljenih platica s *nemškim vuglima*. Novijoj gradnji u drvu pripadaju klijeti čije su stijene od hrastovih planjki povezane pomoću uspravno postavljenog stupa u koji su užlijebljene. Temelji se sastoje od četiri velika ugaona kamena. Krov klijeti može biti dvostrešan, tj. na dvije vode. Krovna streha iznad ulazne fasade ima mansardni otvor za ubacivanje sijena. Pokrov *isa* nekad je bio najčešće od ražene slame *škepe* ili od drvenih daščica, *šindre*, a u novije vrijeme od crijepa – i to bibera i utorenog. Pod je od nabijene zemlje; stijene u drvenim isima nisu ožbukane, dok su zidanim ožbukane. Drvene su klijeti prizemnice (pravokutnog ili četvrtastog tlocrta), a zidane su dijelom prizemne, dijelom katne. Kod zidanih klijeti temelj je zidan ili je građen od nizova kamena. S obzirom na raspodjelu unutarnjeg prostora postoje samo dva oblika tradicijskih klijeti – jednostorone i dvoprostorne klijeti koje mogu biti s malim prozorčićem ili bez njega te pokrivena slamom ili šindrom.

Kod dvoprostornih klijeti jedna prostorija je radna i to prešaonica, dok je druga stambena. Klijeti često u sebi sadrže ognjište, a tavanski prostori služe za spremanje sijena. U jednostornim klijetima sadržane su sve funkcije u proizvodnji vina: donji je dio – *pivnica*, zidani, a gornji – *is*, *prešnica* i *komora*, drveni. Pod između gornjeg i donjeg *isa* obično je probušen tako da je kroz rupu provučena cijev kojom mošt curi iz prešnice u pivnicu.

Izložene fotografije nastale su početkom osamdesetih godina 20. stoljeća, a pokazuju stanje kakvo je zatekao i okom kamere zabilježio majstor umjetničke fotografije Ivica Tišljarić iz Zagreba.

Klijeti su služile i kao spremište gospodarskog oruđa, bačava i posuda za prešanje grožđa te za pohranu zemaljskih plodina i za povremeni